

ԲԱԶՄԱՄԱՎԷՊ

Թ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 3 .

1851

ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ 1 .

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Խոսք հասնելու վերջո՛ւն է աշխարհիս :

( ) Ի մը մէկու մը տունպիտի երթամ տեսնուիմ . դրան կը մօտենամ, դեռ ես դուռը չգարկած՝ ինքն իրեն կը բացուի ու ժող մը . ասանկ յանկարծ դրան բացուելուն վրայ ինծի ժամանակ չըլլար մտածելու և սլատառու քննելու . հոն կը տեսնեմ տանտէրը՝ մէկ ձեռքը դրան վրայ, մէկալ ձեռքը կըցածին չափ երկրնցուցած, բոլոր մարմինը սաստիկ դողի մէջ, դէմքը այլայլած ձևէ ելած, տանը դռնէն աւելի բերանը բացած, որչափ ձայն ունի կը կանչէ՝ խօսք հասկընալը վերցուեր է աշխարհքէս : Այս աշուրները դարձած ըլլալուն, ներս մտնելս կարծես թէ չկրցաւ տեսնել . վասն զի ինծմէ առաջ բարկութիւնը մտեր ու ան տանտիրոջը միտքը և աշուրները կապեր էր՝ որ իր ուզածն ա-

նոր ընել տայ : Այդք ես աս բանս տեսայ, և իմացայ որ բարկութիւնը ան տանը վրայ իշխեր ու տանտէրն ալ իրեն գերի ըրեր է, և գիտնալով որ բարկութիւնը բարեկամ չի ճանչնար, անուշ խօսելէն չախորժիր, ամենևին ալ խօսք չի հասկընար . մէյմը մտածեցի մէկէն թողուլ դուրս ելլել, բայց մէկ կողմանէ ալ սկսայ ցաւիլ տանտիրոջը վրայ՝ որ բարկութեան ձեռքը մատնուած, գերի եղած, կապկրպած կը տանջուէր : Ա՛տքէս ճար մը մտածել սկսայ որ սա տանտէրը բարկութեան ձեռքէն ազատեմ, ու ես երթալուս տեղ՝ բարկութիւնը սա տնէն դուրս վաճնտեմ : Ա՛յեկ դի քաշուած կեցայ ու սկսայ դիտել բարկութեան կերպարանքը . ահաւերի բան . ալ աղէկ է չի նկարագրելը, որ

կարդացողներուն խաղաղ միտքը չի շփոթի . դարձայ մէյմը ընտանեաց երեսը նայեցայ . ամէնքը սարսափած , գոյներնին նետած , ինծմէ ալ սկսան ամբշնալ որ այսպէս գէշ ատեն հանդիպեր եմ . բայց բարկութեան գոչումն ու աղաղակը բոլոր տունը դողացնելու հետ էր :
 Իրաւ , կ'ըսէի մոքէս , խօսք հասկընալը վերցուեր է աշխարհքէս . չէ թէ միայն խօսք հասկընալը , այլ և մարդկութիւնը , մարդուն բանաւորութիւնը վերցուեր է աշխարհքէս : Բայց սպիտիկատաղի անձին առջև ո՞վ կրնայ խօսիլ , ո՞վ կրնայ խօսք հասկըցնել . զարմանքն ան է որ ես ան տանուտէրը խօսք հասկըցող , իր բանը գիտցող մարդ կը կարծէի . վասն զի բարկութեան մէջ զինքը չէի տեսած . զուրցուածքը խեղճով , պատճառ հասկըցող մարդ կ'երեւնար : Բայց հիմայ որ աս բանս տեսայ , ինչ կարծես , միթէ միտքս փոխեցի . ամենեւին չէ . այլ միայն սրտիս մէջ մեծ պըղտորութիւն ունեցայ . սկսան միտքս գալ բոլոր ազգերնուս կրած թշուառութիւնները՝ ես ինծի բաղդատելով աս խեղճ բարկութեանէն յափշտակուած մարդը մեր ազգին հետ : Բայց աղէկ մարդն անկըթութեան մէջ մնացած ըլլալով , բարկութեան կրքէն , որ կամապաշտութեան ծնունդն է , յափշտակուած ըլլալով , ինչ խեղճ վիճակի մէջ ընկեր է . ես թէ որ զինքն առաջուց ճանցած չըլլայի , հիմայ պիտի կարծէի զինքը անկարգ , կատաղի , զազանաբարոյ մարդ մը : Բայց ես գիտեմ որ աս մարդն աղէկ սրտի տէր է , աղէկութեան կը փափաքի , բայց հիմայ բարկութե կրակին մէջ ընկեր կ'այրի , կը տոչորի , անանկ որ մարդկութեան նշան մ'ալ վրան չերեւնար . բայց տես դու իր բնական աղէկութիւնը , որ բարկութեան մարած ատենը՝ մաքուր ոսկւոյ պէս ան մարած կրակին մէջէն ամբողջ կ'երեւնայ . ասիտն որ այսպիսի աղէկ մարդ այսպէս անկարգ կրից տէր գտնուեր է , որ բարկութեան բոցով բորբոքած ատենը , տգիտութեամբ ինչ մեծամեծ չարեաց պատճառ կ'ըլլայ : Եր մարդն

է այն՝ որ այսպիսի խեղճութիւն տեսնելով սիրտը չի ցաւիր , ճար մը գտնելու ետեւէ չըլլար : Բայց սիրտս շարժելով , միտքս բոլորովին ընկղմեցաւ ցաւալի խորհուրդներու մէջ . : Բայց մարդիկ շատ են ազգերնուս մէջ , սրտերնին աղէկ , բայց անկըթութեան ծովուն մէջ ընկղմած , տեսակ տեսակ կրից գերի եղած , առանց ճանչնալու , առանց իմանալու ինչ չարիքներու մէջ չեն իյնար : Խեղճ ազգ . որչափ սիրելի ես դու բնութեամբ . բնական կատարելութիւններով զարդարուած . բայց ինչ օգուտ որ կրիցդ ձեռքը մատնուած ես ու կը կանչես խօսք հասկընալը վերցուեր է աշխարհքէս . ու դու խօսք հասկընալուդ հետ մարդկութիւնդ ալ կը կորսնցնես . ոսկի ես՝ կրից կրակին մէջ կ'այրիս . թէ որ շատ երկար մնաս , հալած կը խառնուիս մոխրոց հետ ու կը կորնչիս . և ինչուան հիմայ որչափ կորսուած պակսած ես : Եւ ո՞վ կրնայ մօտենալ քեզի ու կրակէն դուրս հանել առանց ինքն ալ քեզի հետ այրելու : Իմացայ որ ամէն աշխատանք պարտաւ է . կրիցդ կրակը ինչուան որ չի մարի՝ քեզի ազատում չկայ : Եթէ այդպէս է ուրեմն ջուր հասցնելու է . ուրիշ բան պէտք չէ մտածել . իսկ թէ որ ջրոյ պակսութիւն ըլլայ , եղճկ քեզի . պիտի այրիս ու այրիս անդադար , ճար ճարակ չկայ : Երբեմ կարօտ չէ մեկնելու թէ կրքերը մարող ջուրը որ բանն է . վասն զի ինքնին յայտնի է՝ թէ բարոյական կըթութիւններն են , զասոնք առատութեամբ լեցնելու է ազգին մտացը վրայ :

Դառնանք հիմայ մեր գործքին , սա բարկացած մարդուն մօտենանք ճար մը ընելու բարկութեան ձեռքէն զինքն ազատելու : Բայց սպիտիկ խորհուրդներու մէջ քիչ մը ատեն ալեկոծեւէն ետեւ , մտածելով որ ասանկ իւրոված վայրկեանի մէջ օգտակար խօսակցութիւն մը չի կրնար ըլլալ , մնաք բարով ըսի՝ դուրս ելայ : Երկու իրեք օրէն ետեւ նորէն գարձայ՝ որ ուրախութեամբ ընդունեցան զիս , տանտէրն ալ հոն խաղաղ կը

Հանգչէր . որուն հետ երբ մինակ մնացի , անուշութեամբ մը յիշեցի առջի օրուան պատահածը . ինքն ալ ամբողջով սկսաւ թողութիւն խնդրել : Ինչ աստիւր սկսայ ըսել . Պարոն , հրամանքդ կ'ըսէիր թէ խօսք հասկընալը վերցուեր է աշխարհքէս . բայց հրամանքդ պէտք է գիտնաս թէ ինչպէս որ ամէն բան ժամանակ ունի , ասանկ ալ խօսք հասկընալը . ժամանակէ դուրս խօսք հասկըցընել ուզողը կարծէ թէ խօսք հասկընալը վերցուեր է , բայց պէտք է գիտնալ որ չէ թէ վերցուեր է , այլ այն ատեն ժամանակը չէ . ինչպէս որ մէկը գիշերուան մէջ արեւ տեսնել ուզէ ու կարծէ թէ արեւը վերցուեր է աշխարհքէս , որչափ կը սխալի : Եւ աս ալ պիտի գիտնաս որ խօսք հասկըցընել ուզողը ինքը նախ պէտք է գիտնայ խօսք հասկընալը . ինչպէս որ ճամբայ ցուցընել ուզողը : Երբոր մէկը միտքը կը գնէ թէ մարդիկ իր խօսքը չեն կրնար հասկընալ , և կը ստիպուի կանչուրուտելու , յայտնի է որ ինքը չի գիտեր թէ ինչ ըսել է խօսք հասկընալ , անոր համար ինքն ալ չի կրնալուն հասկըցընել՝ կը սխալի կանչուրուտել , և անանկով կարծէ թէ պիտի հասկընան . և կը սխալի . վասն զի կանչուրուտողին խօսքը մարդիկ չէ թէ միայն չեն հասկընար , այլ և ոչ կ'ուզեն ըսել : Ինչոր համար երբ կ'ուզես որ խօսքդ հասկընան , նախ դու պիտի գիտնաս թէ ան խօսքդ ինչ պատճառէ առաջ կու գայ և ծայրը ուր կը նայի . ինչպէս ճամբայ ցուցընողին համար ըսինք : Եւ երբ աղէկ քննես , կ'իմանաս ան խօսքիդ ուրիշներուն չի հասկընալուն պատճառը՝ որ հասկընալու բան չէ եղեր . վասն զի կամապաշտութենէ առաջ կու գայ , և ծայրը ինքնահաւանութիւն և արհամարհութիւն է : Եւ աս ըսածս փորձով կրնաս իմանալ . որչափ մարդ որ կը տեսնես որ աղաղակելով մէկ խօսք մը բանի կ'ուզեն հասկըցընել , քննէ , կը տեսնես որ ան մարդը կամապաշտ ինքնահաւան և արհամարհող է . ըսել է՝ թէ ան մարդը կրթութեամբ չէ . իր ուրիշներուն հետ հա-

ւասար մարդ ըլլալը չի ճանչնար . չի գիտեր թէ ինքն ինչպէս որ կ'ուզէ փառք , պատիւ , հանգիստ և ամէն դիւրութիւններ ունենալ , ուրիշներն ալ մարդ են , անոնք ալ կ'ուզեն : Իսկ մտածութիւններն այնպիսի բաներ են՝ որ 'ի մանկութենէ պէտք է տպաւորել տղոց մտացը մէջ , այնպէս որ իրենց հետ մէկ տեղ աս մտածութիւններն ալ մեծնան սրտերնուն մէջ : Եւ այս ճշմարտութիւնը որչափ որ հարկաւոր և դիւրին է 'ի մանկութեան , այնչափ աւելի դժուարին և գրեթէ անկարելի է մեծնալէն ետեւ հասկըցընել մարդու մը . վասն զի շատ հեղ մեծը կամ ինքն զինքը բանի մը տեղ կարծող մարդը , միտքը դրած է որ ես , ես եմ , պէտք է որ ուրիշներն զիս ճանչնան ու հնազանդին , պէտք է պատուեն խօսքերս : Բայց այդ ինչ սնիրաւ պահանջմունք է . դու , դու ես . ինչ ես . մարդ ես . Ետուծոյ պատկերն ես . բայց ո՞ գիտէ թէ որչափ մոլութիւններով , կրքերով Ետուծոյ ինքզինքդ հեռացուցած , անպիտանացուցած ես : Ուրիշներն ինչ են . անոնք ալ անոնք են . անոնք ալ մարդիկ են . աւանդ ալ Ետուծոյ պատկերներն են . և ո՞ գիտէ թէ Ետուծոյ առջեւ քեզմէ ալ յարգոյ են . դու ինչ իրաւունք ունիս քու հանգստութիւնդ , կամքդ՝ ուղածիդ պէս առաջ չերթալուն համար այդչափ աղաղակել , խրոխտալ , արհամարհել զանոնք : Բայց ծառայք են , տնորդիք են , կամագրատ քեզի կարօտ մարդիկ են , կամ օտար են . անուշութեամբ միտքդ հասկըցուր՝ եթէ պակսեցան բանի մը մէջ , ցաւակիյ եղիր . չարութեամբ ալ ըրած ըլլայ , դարձեալ օգուտ չեղած տեղ բարկանալ կանչուրուտել չի վայելիր . անոնց ազիտութեան վրայ ցաւակից ըլլալով ներողամիտ պէտք է ըլլաս : Բայց ինչպէս որ ըսի , աս բաներս 'ի մանկութենէ տղոց միտքը տպաւորելու է . երբ տղայ մը բանի մը վրայ կը բարկանայ կամքը չի կատարուելուն համար , զինքը խրոխտելու է , ու որուն որ բարկացաւ՝ այն անձէն թողութիւն առնել տալու է . և բարկացած ատեն անոր

ամէն ուզածին դէմ ընելու է : Եւ երբ
կը սկսի միտքը բացուիլ ու խօսք հաս-
կընալ, իրեն իմացընելու է որ ծառայ ,
հպատակ , աղքատ , հարուստ , իշխան ,
ամէնքն ալ մարդ են , Եւ տուածոյ պատ-
կերներն են . և ամենուն հետ ալ իրենց
աստիճանին մէջ պատուով վարուելու
է : Եւ ինչի բարկանալ , զուրիշը արհա-
մարհել մարդուս բնութեան դէմ բան
է . և աշխարհքիս մէջ ամէն չարիք այս
բանէն առաջ կու գայ . և թէ ազգեր-
նուս ալ աս աստիճան խեղճութեան
մէջ իյնալուն և մարդկութեան մէջ ա-
ռաջ չերթալուն պատճառն ալ այս է :
Հանուտէրը այնչափ շարժեցաւ այս

խօսքերէս՝ որ առջևս առաջադրեց թէ
մէյմ՝ ալ ինչ պակսութիւն որ ըլլայ տան
մէջ՝ չի բարկանայ . և զանոնք տեսնե-
լու ատեն իր պակսութիւնները յիշէ ու
լռէ , ու վերջը պատշաճ կերպով դար-
ման տանի . և ինծի ալ աղաչեց որ շատ
անգամ տուն հանդրապիմ , ու երբ տես-
նեմ զինքը կամ զուրիշը տանը մէջ՝ որ
բարկութեամբ , ինքնահաւանութիւն ,
արհամարհանօք կը խօսի , չափնածեմ ,
յանդիմանեմ , խրատեմ , որ իր տանը
մէջ այսպիսի անարգ և փնասակար կիր-
քը գործածող չի գտնուի :

Հ . Գ . Խ

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն Տ Ե Ղ Ե Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բ Ա Ն Ա Ս 8 Ե Ղ Ծ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Շ Ր Զ Ա Դ Ա Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ե Ր Ի Ն Դ իմում ողջոյն տամ ծիրանածայր պաճնելոյ .
Պ եղայօրէն պաճնողիդ արեգականդ ողջոյն տամ .
Ողջոյն և ձեզ դաշտք կայտառք , սաւառնաձայն տիլիայք ,
Եւ ձեզ ողջոյն հրճուելոցդ ոստանըստիկ պարերգուաց ,
Ողջ լեր ինձ ծիր կապուտակ , որ ծաւալիսդ անսահման
Ինդ արջնաթոյր լեռնակոյտս և ընդ կանաչ մայրեստան ,
Եւ և զինն , մինչ խուսեալ յարգելանէ սենեկիս՝
Պ առնամն առ քեզ զուարթաբար գամ մի լինել խօսակից ,
Եւ պրասասփիւռ շունչ ի քէն հատեալ զոգիս կազդուրէ ,
Եւ մետուղիեան ծագէ լոյս ակնողեացս երաշտից .
Ու էտ վէտ ճոճան ի մարմանդս երփինունակ գունոց վառք
Եւ միատարրը զուգին վայելչութիւնք զարմազանք :
Եւ այնաժառաղ գորգ մարգաց զիս խայտալով ընդունի՝
Ուր սողկազնացքն են շաւեղք վայրենազուարճ ի դալարս .
Բզգեն զինն ժիր մեղուք , և յառաւոյտ կարմրորակ
Պ եղապարեալ տատանին թեթեւաթեթիկ թեղունք ,
Շողան ճաճանչք արեւու , ոստոց լուեն սօսափիւնք .
Ունակ գեղեցեղք արտիւտից յօդս ամբառնան սրբափայլ ,
Եւ վերայեալ խաղայ հողմն յարծաթածիւղ ի սիզուտ ,
Պուրակք մնէն ի մօտուստ , կըքին կատարք լաստենեաց .
Չըգին զինն զովասուներ նշդարենեաց հովանոցք ,
Յամպարաբոյր ծաւալմամբ փարի գիշեր անուշակ .
Պ ածկի տեսիլ շինական ի թաքրստոց անտառաց
Եւ օձաձև ընդ շաւեղս աչք իմ բերին ի բարձունս .